

MIHAI CIUREA

LIMBA GREACĂ NEOTESTAMENTARĂ
KOINĒ DIALEKTOS

MIHAI CIUREA

LIMBA GREACĂ NEOTESTAMENTARĂ
KOINĒ DIALEKTOS

Editura Universitaria
Craiova, 2016

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Corneliu-Smarand Rizea

Pr. Conf. univ. dr. Constantin Băjău

Copyright © 2016 Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CIUREA, MIHAI

Limba greacă neotestamentară : koinē dialektos / Mihai Ciurea. - Craiova :

Universitaria : Editura Mitropolia Olteniei, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-0986-0 ; ISBN 978-606-731-019-1

225.07

811.14'02

*ἐραυνᾶτε τὰς γραφάς,
ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν·
καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ·
(Κατὰ Ἰωάννην 5, 39)*

LIMBA GREACĂ – UN SCURT ISTORIC

Limba greacă este una dintre cele mai importante limbi indo-europene, denumire care stă la baza majorității limbilor vorbite astăzi în Europa (cu excepția limbilor uralo-altaice: finlandeză, maghiară, bască, precum și a limbii turce), dar și a unor limbi vorbite în Asia (cea mai mare parte a dialectelor indiene și a limbilor Iranului modern, precum și armeană). Această „limbă-sursă” reprezintă rezultatul unei reconstrucții la toate nivelurile: sistem fonetic, morfologie, compoziție frazeologică, sintaxa propozițiilor simple și compuse. Din păcate, astăzi nu avem documente scrise în această presupusă limbă indo-europeană. Ea a fost reconstituită în întregime de către specialiști, pe baza metodei comparative, la începutul secolului al XIX-lea d.Hr., și astfel putem stabili aproximativ locul și timpul în care a fost vorbită și scrisă. Ipoteza care s-a impus este următoarea: pentru toate limbile indo-europene vechi a existat o limbă-sursă comună din care acestea au izvorât. Din această limbă-sursă s-au născut dialectele. Ulterior, din aceste dialecte s-au format noile limbi. Devenind comune, acestea vor comporta, la rândul lor, o serie de dialecte, din care se vor naște ulterior și alte limbi.

O comparație între limbile indo-europene și cele semite subliniază câteva diferențe esențiale: limbile indo-europene nu se scriu de la dreapta la stânga; limbile indo-europene sunt flexionare, adică se declină; cuvintele limbilor indo-europene se modifică cu ajutorul elementelor sau desinențelor care se adaugă la temă, adică la rădăcina cuvântului. Acest element precizează foarte bine rolul jucat de cuvânt în propoziție; vocala joacă de asemenea un rol important în însăși rădăcina cuvântului, în limba greacă. Dimpotrivă, în limbile semite, vocala nu reprezintă decât un element supra-adăugat în scriere, de invenție recentă. Fără vocale, rădăcina este formată în general din trei consoane (triliterală) și poate face obiectul mai multor sensuri.

Limba greacă este cea mai veche limbă din Europa, vorbită și scrisă în mod continuu. Treizeci și cinci de secole separă „documentele miceniene” de limba greacă modernă (sau neogreacă). Civilizația miceniană

(după denumirea capitalei – Micene, cel mai puternic oraș-stat din acea vreme) reprezintă prima perioadă importantă a civilizației grecești, fiind opera aheilor (1600 î.Hr.), deși la vremea respectivă nu se punea problema existenței unei unități teritoriale sau politice. După o perioadă de aproximativ șase secole (până în jurul anilor 1200-1100 î.Hr.), caracterizată printr-o continuă expansiune teritorială care a cuprins partea continentală și majoritatea insulelor grecești de astăzi, civilizația miceniană a dispărut, în special din cauza invaziei ultimului val de triburi grecești ale dorienilor. Descifrate în anul 1952 d.Hr., cele mai vechi documente scrise de acest fel, numite „Inscripții (Tablete/ Texte) Linear B”, reprezintă o formă de scris silabică timpurie, foarte asemănătoare cu limba greacă și au fost descoperite în special în ruinele cetății Pylos. Acestea provin din secolul al XV-lea î.Hr., în timp ce forma vorbită trece de anul 2000 î.Hr., mergând probabil chiar până în jurul anului 3000 î.Hr.

Remarcabil este faptul că greaca nu se înrudește cu niciuna dintre limbile indo-europene, deși s-a constatat că prezintă totuși unele afinități cu limba armeană (plasarea unei vocale înaintea unei consoane slab articulate, pentru a o susține în pronunție) sau cu dialectele indo-iraniene (folosirea augmentului, o vocală de forma „e” care, odată cu folosirea desinențelor secundare, caracterizează la modul indicativ apartenența la timpul trecut). Caracterul de izolare al limbii grecești este însă contrabalansat cu generozitate de abundența dialectelor sale. Diferențele dialectale nu erau totuși foarte mari, astfel încât orice grec putea înțelege *grosso modo* celelalte dialecte. Această bogăție a dialectelor ține de numeroși factori istorici și naturali. De la ahei până la dorienei, valuri succesive de triburi nomade au acoperit în mod progresiv întregul teritoriu al Greciei. Relieful neuniform a divizat populația, iar conceptul de cetate autonomă a condus la instaurarea multiplelor dialecte. Dintre acestea, numai cele care au stat la baza redactării unor opere literare au căpătat o anumită amploare. Repartiția lor geografică este destul de complicată. Cel mai răspândit dialect este cel „ionic-atic”, specific zonei răsăritene, în care elementul atic a manifestat o tendință destul de conservatoare, impunându-se ca filon principal. Succesul Atenei pe plan politic și cultural („epoca de aur” din secolele V-IV î.Hr.) a făcut ca dialectul atic să devină exponentul cel mai de seamă al limbii grecești

clasice și să constituie nucleul limbii elenistice (*koinē*). Îi urmează dialectul „eolic” sau „aheean”, care conține multe arhaisme și este, la rândul său, de trei feluri: continental, insular și asiatic, specific zonei centrale. În fine, grupa vestică este dominată de dialectele „beoțic” și „doric”. Dacă, într-un anumit fel, este posibil să identificăm dincolo de dialectele sale „greaca comună” (în sensul de fond comun; a nu se confunda cu „limba comună”, care va apărea ulterior), rămâne aproape imposibil de reconstituit evoluția care s-ar fi putut produce de la stadiul limbii indo-europene până la perioada în care greaca este pentru prima dată atestată documentar. În acest stadiu, chiar dacă greaca a păstrat, cu o extraordinară fidelitate, anumite caracteristici moștenite de la limba-sursă indo-europeană (ca, de exemplu, în domeniul vocalizării), ea a suferit totuși și schimbări considerabile.

Se poate afirma că evoluția limbii grecești reprezintă un fenomen unic în istoria lingvisticii. Elementul insolit al acestei evoluții de aproximativ patru milenii este tocmai capacitatea limbii de a se diviza în numeroase dialecte și apoi de a se reuni, chiar și pentru a treia oară, coagulând în jurul ei pe toți vorbitorii elenofoni. Spre deosebire de limba latină, care a dispărut și trăiește astăzi numai prin intermediul limbilor moderne pe care le-a generat (*i.e.* franceză, italiană, română, spaniolă, portugheză etc.), greaca a rămas totuși aceeași limbă, asumându-și schimbările impuse de evoluția istorică, culturală, religioasă și științifică.

Ea este marcată de cinci faze importante, de la începuturi până în prezent:

1. Prima fază începe odată cu separarea unei limbi proto-grecești de limba proto-ariană (care stă la baza sanscritei și a dialectelor iraniene). Avem de-a face acum cu o limbă unitară, comună tuturor triburilor grecești, sau mai bine zis „proto-grecești” (*protogreaca*, 2000-1500 î.Hr.), căreia îi lipsesc documente scrise. Urmează primele texte grecești scrise într-un sistem silabic („Linearul B”), folosit de administrația palatelor miceniene și dispărut odată cu acestea (*greaca miceniană*, 1500-1200 î.Hr.; 1200-800 î.Hr.). Și în acest caz, lipsesc documentele scrise.
2. A doua fază începe odată cu venirea în Peninsula Elenă a diferitelor triburi de greci, când unitatea limbii începe să fie fragmentată de

numeroasele dialecte descrise mai sus (ionic, doric, eolic, arcado-cipriot etc.). Aceasta este perioada arhaică și clasică a limbii grecești (*greaca clasică*, 800-330 î.Hr.).

3. Perioada elenistică și romană marchează o a treia fază, când limba greacă începe să se reunifice sub denumirea de „dialectul comun” (κοινή διάλεκτος/ *koinē dialektos*). Nu știm dacă diferențele dialectale au continuat să fie prezente timp îndelungat, însă este cert faptul că formarea și răspândirea dialectului *koinē*, limba comună în secolul al III-lea î.Hr., le-a dat o lovitură mortală. Această limbă *koinē* a permis și a favorizat atât unificarea politică, cât și pe cea culturală (*greaca elenistică*, 330 î.Hr. – 330 d.Hr.).
4. Perioada bizantină și cea bizantină târzie inaugurează o a patra fază, când se înregistrează o nouă divizare a limbii în dialectele grecești moderne. Divizarea Imperiului Roman (395 d.Hr.), apoi căderea Imperiului Roman de Apus (476 d.Hr), precum și presiunea constantă a popoarelor migratoare au făcut ca greaca și latina să își separe complet zonele de influență, latina fiind folosită exclusiv în apus, iar greaca în răsărit. Imperiul Bizantin devine astfel dominat și definit de cultura greacă și de creștinătatea ortodoxă (*greaca bizantină*, 330-1453 d.Hr.).
5. În fine, pe parcursul secolului al XX-lea, limba cunoaște o nouă fază de omogenizare, pentru a forma „neoeleina comună” sau *neogreaca*, ce marchează o a cincea și ultima fază a evoluției sale. Cucerirea Constantinopolului de către turci, în anul 1453 d.Hr., înseamnă, în mod simbolic, prăbușirea Imperiului Bizantin și face ca majoritatea elenofonilor să intre sub autoritatea Imperiului Otoman. Cu toate acestea, o parte dintre savanții Bizanțului se refugiază în Occident, revitalizând interesul pentru cultura și limba greacă și contribuind astfel la Renaștere. Acum apar o serie de dialecte moderne, cele mai multe derivate din *koinē*. După Războiul de Independență din Grecia (1821-1830 d.Hr.), începe o lungă dezbatere cu privire la stabilirea unei limbi oficiale a noului stat grec. În mod concret, trebuia ales între varietățile de limbă populară (δημοτική/ *Demotike*) și o limbă cultă, semi-artificială, „curățată” de elemente străine și aticizată